

Batı'nın Osmanlı Coğrafyasına Bakışını Tersine Çeviren İrlandalı Şair:

James Clarence Mangan

The Irish Poet who Reversed the Western Gaze on the Ottoman

Geography:

James Clarence Mangan

Nurten Birlik*

Arda Arıkan**

ÖZET

İrlandalı şair ve düzyazı yazarı James Clarence Mangan hem Osmanlı Divan şiirlerini çevirmiş hem de bazı şiirlerini çeviri kisvesi altında Osmanlı şiir geleneğine öykünerek yazmıştır. Osmanlı şiir geleneğinin Avrupa'da tanınmasında önemli bir rol oynayan şair Avrupa'da Oryantalist Rönesans olarak adlandırılan akımın etkisiyle Avrupa merkezli olmayan bir bakış açısı geliştirerek yazdığı şiirlerde Osmanlı coğrafyasını ve estetiğini olumlu bir çerçevede yansıtmıştır. Bütün bunlara karşın, şair hakkında Türkiye'de yayımlanan bilimsel çalışma sayısı çok azdır. Bu makale, bu eksiliktен hareketle, Mangan'ın neden Osmanlı Divan şiir geleneğine ilgi duymuş olabileceği sorusuna yaşadığı dönemin Britanya ve Kıta Avrupa'sındaki sosyal ve tarihsel gelişmeler ışığında bir cevap bulmaya çalışır. Makalede şairin Osmanlı geleneğine olan ilgi ve olumlu tutumunun aslında kendi coğrafyasının epistemolojisiyle olan hesaplaşmasının ve yaşadığı açmazlara çözüm bulabilme çabasının ürünü olduğu vurgulanır. Mangan'ın Britanya ve Kıta Avrupa'sındaki olaylardan ve İrlanda sorunsalından etkilenerek, kendisini ötekileştirmeyen ve Batı epistemolojisinden farklı alternatifler sunan Osmanlı coğrafyasına ilgi duyduğu sonucuna varılır.

Anahtar kelimeler: *James Clarence Mangan; İrlanda edebiyatı; Orta Doğu; Divan şiiri*

* Doç. Dr., Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, nbirlik@metu.edu.tr

** Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü, ardaari@gmail.com

ABSTRACT

James Clarence Mangan contributed to the widespread recognition of Ottoman Diwan Literature by translating a considerable number of poems to English and by writing original poems through mimicking the Ottoman poetic tradition. Mangan represented the Ottoman geography and its aesthetic appearances in a positive light under the influence of Oriental Renaissance movement while going beyond the Eurocentric view of his time. Because Mangan's work has received little attention in Turkish academia, this article aims to shed light on the question of why Mangan was interested in Ottoman Diwan tradition against the backdrop of the social and historical events in Britain and Continental Europe. Mangan's attempt is also taken as an endeavour to find a solution to the impasses he experienced in the epistemology he was born into and to confront such impasses by representing the East in his poetry. This article comes to the conclusion that, being influenced by the European movements of his time and by the Irish problem, Mangan was interested in the Ottoman geography which did not stigmatise him and which offered different alternatives to and from the Western epistemology.

Keywords: *James Clarence Mangan; Irish literature; the Middle East; diwan poetry*

Giriş

Justin Quin, James Clarence Mangan'ı (1803- 1849) İrlanda edebiyatının önde gelen şairlerinden olan Yeats'ten sonra en çok okunan şair olarak alır (2008: 20). Yeats de kendi sembolizminin gelişiminde, Mangan'ı örnek aldığını itiraf eder (akt. Emig, 1995: 45). İrlanda'nın yetiştirdiği en büyük yazarlardan olan Joyce da, Mangan'ı İrlanda'nın tarihsel geçmişini eserlerinde yansıtan "Ulusal Şair" olarak ilan eder (akt. Elmann, 1991: 66). Yine aynı şekilde, Quin, Mangan'ı 19. yüzyılın İrlanda ulusal ruhunun özünü en iyi yansıtan üç şairden biri olarak alır.¹ Mangan'ın eserleri, Deleuze ve Guattari'nin kuramsallaştırdığı minör edebiyat kavramının da esin kaynakları arasındadır (Vance, 2002: 87). Yukarıda belirtilen görüşlerden de anlaşılacağı üzere, İrlanda şiirinde önemli bir yere sahip olan ve kendisinden sonra gelen şairleri önemli ölçüde etkileyen Mangan birçok şiirinde kullandığı sözcük, kavram, kişi, olay ya da nesnelere Osmanlı coğrafyasından almıştır (Arıkan ve Birlik, 2017). Şair, şiirlerinin bir kısmını Almanca çevirilerden İngilizceye çevirmiş ancak çevirirken de dönüşüme uğratmış, bazen de çevirilerini şiirlerinde adını da açıkça belirttiği Osmanlı şairlerinin eserlerinin çevirileri olarak yayımlatmıştır. Bu şiirlerinde dikkat çekici bir özellik vardır: Mangan, Doğu'ya dair betimlemelerinde Doğu'nun öznelliğini ve otonomisini tanır, hatta daha da öteye giderek onu olumlu betimleme ve yargılarla yüceltir ki bu da aslında Batı'da hüküm süren baskın bakışın tersine çevrilmesi, bu sefer Doğu'nun yargılayıcı bakışıyla Batı'nın yargılanması demektir. Bu baskın bakışın tersine çevrilmesiyle beraber,

şiiirlerinde kullandığı ikili zıtlıklar da tersten işler. Geleneksel Batı yazınında kabul gören ve Batı ile özdeşleşen değerler Mangan'ın şiiirlerinde Doğu'ya atfedilir ve hatta bazı şiiirlerde İngiliz kimliği ötekileştirilip değersizleştirilir. Mangan, kimi zaman İngiliz kimliğini “Khafir” olarak nitelerken kimi zaman da onun kötü olduğundan dem vurur. Büyük bir “sözcük ve uyak ustası” olan Mangan'ın (Özmen,1998: 61) Osmanlı edebiyatından yaptığı çeviriler ya da bu coğrafyada yeşeren edebiyata duyduğu öykünme, aynı zamanda Batı'nın dikte ettiği baskın estetik değerlere de bir karşı duruşu temsil eder. Bu makale, Mangan'ın şiiirlerinin düz çeviri mi, serbest çeviri mi yoksa çeviri kisvesi altında yayımlanan özgün şiiirler mi olduğu sorularının izini sürmek amacıyla değildir. Makale, şairin bireysel olarak içinde yaşayarak deneyimlemediği ve hakkında da kitaplardan edindikleri dışında fazlaca bir bilgi sahibi olmadığı Osmanlı coğrafyasına ve şiiirine hangi nedenlerle ilgi duymuş olabileceği sorusuna cevap bulmaya çalışır. Bu süreçte, onun Osmanlı'ya olan ilgisi hem kendi döneminde baskın olan Avrupa şiiir gelenekleri ve Doğu'ya duyulan ilgiyle hem de Fransız ve Amerikan devrimlerinin yarattığı özgürlük düşüncesiyle ilişkilendirilir.

Şimdiye değin, Türkiye'de Özmen (1998), Tavukçu (2007), Tağızade Karaca (2010) ve Arıkan ve Birlik'in (2017) çalışmaları dışında Mangan üzerine dikkate değer bir akademik çalışma yapılmamıştır. Hem Tağızade Karaca (2010) hem de Özmen'in (1998) çalışmaları Mangan'ı kendi yazdığı dönem bağlamında inceleyen çalışmalardır. Özmen'in (1998) makalesi Mangan'ın eserlerinin genel bir resmini çıkartır ve Mangan'ın Divan şiiirine olan tutkusunu ortaya koyar. Tağızade Karaca (2010) ise Mangan'ı Doğu-Batı ekseninde ele almakla birlikte makalesindeki savını BBC'de Türkiye hakkında programlar yapan Peter Hird'ün, *Hayat Tarih Mecmuası*'na yolladığı bir mektuba dayandırır ancak Hird'ün akademik yetkinliği ve Mangan hakkındaki alanyazına hâkim olup olmadığı konusunda kafamızda oluşan soru işaretleri giderilmez. Tavukçu (2007) da Doğu kültürlerinin Batı'ya olan etkilerini ve Batı'daki Türk imgesini, edebi metinlere göndermeler yaparak incelediği makalesinde, Mangan'dan şiiir çevirileri yapmasına rağmen şiiirlerin temaları hakkında ayrıntılı bir bilgi vermeyerek okuyucuya genel bir çerçeve sunmakla yetinir. Arıkan ve Birlik (2017) ise önce Mangan hakkında öz bir bilgi vererek şairin Orta Doğu bağlamındaki yeri ve önemine değinirken daha sonra da şairin şiiirlerinin bir kısmında geçen Orta Doğu coğrafyası ve özellikle Osmanlı topraklarına ait imgelerin bir dökümünü yaparlar. Mangan'ın şiiirleri hakkında yukarıda belirtilen çalışmalar dışında internet ortamında yazılanlar ise genellikle derinlikli çalışmalardan çok duygusal tepkilerin örnekleridir. Bu yüzden bu makale, Mangan'ın Osmanlı şiiir sanatına olan ilgisini, kendi dönemindeki tarihsel gerçekliklerle ilişkilendirerek Türkiye'deki edebiyat çalışmalarındaki bir boşluğu da doldurmayı hedefler.

Mangan'ın İrlanda Şiir Geleneğine ve İrlanda Dışındaki Edebiyatlara Olan İlgisi

Mangan 1838 yılından itibaren İrlanda haritası hakkındaki bir projede görevlendirilir ve İrlanda'ya özgü yer isimleri ve coğrafi özellikler konusunda bilgi toplarken eski İrlanda şiir geleneğini keşfeder. Mangan bazı şiirlerini İrlandacadan çevrilen şiirler üzerine kurar ve İrlandacayı bilmediği için de derinlikli bir bilgiye sahip olmaksızın bu dilde yazılan eski şiirlerden yalnızca esinlenir ki bu durum sadece ona özgü bir durum değil, tam tersine o döneme ait olan bir gerçekliği yansıtır. Britanya'da ve Kıta Avrupa'sında on sekizinci yüzyıl ortalarından itibaren, eski şiire duyulan bir hayranlık gözlemlenir ve eski zamanlarda yazılan şiirlerin bulunup dönemin okuyucularına sunma eğilimi görülür. Aynı şekilde, Charlotte Smith, James Beattie ve William Cowper'ın eserlerinde de doğal ve basit olanın o dönemdeki toplumsal çürümelere karşı bir seçenek olarak sunulduğunu görürüz. Kitson “ilkel ve vahşi olana gittikçe artan ilgi kendini edebiyat eserlerinde Gotik öğeler olarak göstermiştir ve Orta Çağ ve antik dönemdeki sanatın ve kültürün daha özgün ve insan doğasına daha yakın olduğu düşünülmekteydi,” der (2008: 332). Bu eğilime örnek olarak şair ve editör Thomas Percy'nin (1729-1811) 1765'te yayımladığı *Eski İngiliz Şiirinden Kalanlar* (Reliques of Ancient English Poetry) seçkisini verebiliriz. James Macpherson (1736-1796) da 1765'te on üçüncü yüzyılda yaşayan Galli bir şaire ait olduğunu iddia ettiği ve “Ossian Çılgınlığına” (Goring, 2008: 69) neden olan *Ossian'ın Eserleri* (The Works of Ossian) başlıklı çeviri şiir kitabını yayımlar. Ancak daha sonra, sadece İngiltere'de değil Avrupa'da da çok beğenilerek okunan bu şiirlerin aslında çeviri değil Macpherson'un kendi yazdığı şiirler olduğu anlaşılır.

Mangan'ın sadece İrlanda dilinde yazılan eski şiirlerden değil, İrlanda dışındaki kültürlerden ve edebi geleneklerden de etkilendiğini görürüz. Ölene kadar Almancadan İngilizceye çeviriler yapan şair Friedrich Schiller, Goethe, Ruckert ve Ludwig Tieck gibi önemli Alman şairlerini İrlandalı okuyuculara tanıtır. Bu arada Osmanlı Türkçesinden ve Farsçadan Almancaya çevrilmiş olan şiirleri de İngilizceye çevirir ancak bir süre sonra aslında kendi yazdığı özgün şiirleri de Almancadan çevirdiğini iddia ederek yayımlamaya başlar (Quinn, 2008: 24).

Mangan'ın şiirlerinin tümünü içeren bir antoloji ölümünden çok sonra, 1922 yılında yayımlanmıştır ve bu antolojideki şiirlere bakıldığında görülür ki Osmanlı coğrafyasına ait şiir ve düzyazılar sayıca ve içerik olarak büyük bir önem arz etmektedir. Özmen (1998) Mangan'ın çeviri şiirlerinin kaynaklarını belirtirken O'Donoghue'nun (1897) biyografik eserini dikkate alır ve Mangan'ın çevirdiği toplam 48 şiirden 4 şiirin Türk, 25'inin Osmanlı ve geri kalan 19 şiirin 6'sının Fars ve 2'sinin de Arap şiiri olduğunu belirtir. Geri kalan 11 şiirin

de “Necati, Ahmedî, Ahi gibi şair” isimleri içerdiğini yazarken bu isimlerin kimleri işaret ettiğinin bilinmediğini işaret ederek sınıflamasını bu noktada bırakır (1998: 52-53). Şiirlerine ek olarak da Mangan, 1837 ve 1846 yılları arasında, Türk şiirini konu olan altı adet de makale yayımlamıştır.

Mangan “İngiliz şiirinin tanımadığı ‘gazel’ formunu kullanarak, ancak bir Türk’ün anlayabileceği kavramları Türk şiir dilinin tekniği ile” yazmıştır (Tağızade Karaca, 2010: 350). Bu ayrıntı önemli bir gerçeğin altını çizer. Mangan’ın Osmanlı edebiyat estetiğini taklit ederek şiirler yazması ve Osmanlı şairlerinden çeviriler yapması kendi döneminde rastlanılmayan bir tutumu yansıtmakla birlikte Osmanlı edebiyatının Batı’da tanınması açısından çok önemlidir. İrlanda ulusal marşını yazan Mangan, *Oxford Antologie* [sic] *English*’de, “İrlanda Şairleri kategorisinde değil, ‘Türk Şairleri’ arasında yer alır” (Tağızade Karaca, 2010: 348). Onun bir Türk şairi olarak sınıflandırılması çağdaşları arasında Mangan’ın Osmanlı coğrafyasına olan yakınlığının bilindiğine işaret eder.

Mangan’ın İrlanda dilinde yazılan eski şiirlere ya da Kıta Avrupa’sındaki edebiyat geleneklerine olan ilgisini anlayabiliriz ama Orta Doğu’yla hangi nedenlerle bu kadar yakından ilgilendiğini anlamak ilk başta zordur. Bunun birden fazla açıklaması olabilir. İlk olarak, o dönemde Osmanlı kültürünün Avrupalılara ne ifade ettiği sorusu aklımıza gelmektedir. 19. yüzyılda, Britanya İmparatorluğu’nun bir sömürgesi haline gelmiş olan Hindistan Avrupa için tanıdık bir coğrafyadır artık. Oysa Osmanlı için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Britanya ile idari ve ticari bağları olan Hindistan’ın aksine Osmanlı hakkında bilinmeyenler bilinenlerden çok daha fazladır. Osmanlı toprakları Batı için bir egzotik öteki özelliğini taşımakta ve dolayısıyla egzotik kültürler hakkında yazmak isteyen şairler için de çekici bir coğrafya özelliğini korumaktadır. Osmanlı, Avrupa’nın kendisiyle dünyanın geri kalanı arasında kurduğu hiyerarşiyi tanımayan bir kültür, hem dinsel hem de tarihsel olarak Batı’nın tanımlamakta zorlandığı bir coğrafyadır. İslam ve Osmanlı kültürüne dair Batı’daki bilgiler daha çok Haçlı seferleri sırasında kaleme alınan ve aktarılanlara dayanmakta ve bu bilgiler dışında Osmanlı toprakları Batı’nın kendine mâl edemediği ve çözemediği, bilinmezliklerle dolu bir alan olup Batılı epistemolojik sınıflandırmaların tanımlayamadığı bir varlık ve bilinç alanıydı. Üstelik Osmanlı İmparatorluğu, Batı’nın sömürgelerinde karşılaştığı edilgenlikten ziyade Batı’ya kültürel bir karşı çıkış sunabilen gelişmiş bir medeniyetti.

Mangan’ın ve çağdaşı şair ve yazarların Doğu’ya olan ilgisinin nedenlerini anlamamız için Doğu-Batı ilişkilerine tarihsel bir bağlamda bakmak gerekmektedir. 16. yüzyıldan itibaren, Kıta Avrupa’sında ve Britanya’da, Doğu’ya duyulan ilgi önceleri sadece bir

meraktan kaynaklanırken tarihin akışı içinde bu ilgi, coğrafi bilginin sınırları dışındaki varlık alanlarına ve kültürlere bakarak Batı'nın yaşadığı epistemolojik açmazlara bir çözüm bulabilme girişimine dönüştü. Doğu hakkında Avrupa merkezci düşünen ve yazan kâşif ve düşünürlerin Batı'nın sorunlarını aşabilmek için başka coğrafyalardan türeyen çözümler aramaları aynı zamanda paradoksal bir girişimdi. Kâşiflerin bilinmeyene yolculuk gibi görülen betimlemeleri aslında bu eleştiri çerçevesinde yer alan, Batı'nın kendisiyle hesaplaşması sürecidir aslında. Sadece edebi bir eser olmakla kalmayıp sonrasında bir felsefe ve yaşam okulunu da tetikleyen ve Batı'nın yönetim şekillerini hemen her yönüyle eleştiren Thomas More'un *Ütopya* (1516) başlıklı yapıtı bile ideal toplum düzenini Batılı olmayan bir coğrafyaya konumladırmasına rağmen aslında Avrupa merkezli olmaktan öteye gidemez. Aynı özelliği, 18. yüzyılda yazılan *Robinson Crusoe*'da daha güçlü ve ideolojik olarak kodlayıcı bir boyutta görürüz. Türkiye'de çocuk romanı olarak okutulan bu roman aslında ideolojik mesajlar taşıyan ve çocuklara hiç de uygun olmayan bir içeriğe sahiptir. Bu romanda, Trinidad yakınlarında bir adada mahsur kalan Crusoe, içinden geldiği orta sınıf gerçeklik algısını bu ıssız adaya götürür ve Avrupa merkezli bir bakış açısıyla bu adada küçük bir Britanya kurar. Kendine arkadaş edindiği yerli halktan olan Cuma'ya ise bir köle olarak muamele eder. Crusoe onun gerçek adını öğrenme lütfunda bile bulunmaz ve ona bir isim verir, hem de keyfî bir isim. Onunla bir Cuma günü karşılaştığı için Cuma der ona. Yine burada da, bir yerliye isim koyma sürecinde gizli bir hiyerarşi duygusu vardır. Cuma ile iletişim kurduğu dil İngilizcedir. Adanın asıl yerlisi olan Cuma'nın dilini öğrenmeyi bile düşünmez Crusoe ve adayı da bir Avrupalı mantığıyla düzenler.

Robinson örneğinde olduğu gibi, yüzyıllar boyunca dünyanın değişik yerlerine yolculuk eden Avrupalı kâşifler, oradaki halkların özerk yapılarını dikkate almayarak daha baştan kendileriyle onlar arasında bir hiyerarşi kurmuştur. Sadece sömürülen doğal kaynaklar değil orada yaşayan insanlar da Avrupa merkezli bakış ve muameleden paylarını almıştır. Yerli halklar insan olarak muamele görmekten çok sanki keşfedilen ve sömürüye açık olan doğal kaynaklar olarak kabul edilmiştir. Aynı tepkiyi ilginç bir şekilde dönemin bazı aydınlarında ve yazarlarında da görürüz. Onlar da yeni keşfedilen coğrafyalardaki kültürleri kendi yaptırımcı normlarına göre değerlendirmişler ve bu kültürlerin de kendi normları olduğu gerçeğini toptan reddetmişlerdir. Doğu, Batılı okuyucular için, “büyülü, cennetimsi, duyulara hitap eden, ama aynı zamanda da acımasız ve zalimce” olanın konumlandığı bir temsil alanı haline gelmiştir ve bu “egzotikleştirilmiş ve erotikleştirilmiş Doğu ile gerçek Doğu okuyucunun kafasında birbirine karışmıştır” (Kitson, 2008: 366).

Mangan'ın şiiri böylesi bir emperyalist ideolojinin çerçevesinde düşünen ve yukarıda zikredilen Eski Oryantalistlerin bağlamında değil, Fransız Devrimi'nin etkisiyle ortaya çıkan ve Doğu'nun kendi Batılı önyargılarından bağımsız olarak ele alınması gerektiğini savunan Yeni Oryantalistlerin bağlamında ele alınmalıdır. Ancak burada şu noktanın altı çizilmelidir ki, Mangan, Doğu'yu sadece "kendi yanıltıcı hayal gücünün renkleriyle parıltılı hale getirip yansıtan" Romantik Oryantalistlerden de farklıdır (Fegan, 2013: 200). Şiirlerinde Leyla, Emine ve Gülnare gibi Doğu'ya ait büyüleyici, egzotik ve çekici kadınların olduğu kurgusal evrenler yaratmaktan kendini alamasa da diğer Romantik dönem şairlerinin yaptığı gibi, Doğu'yu tiranlarla dolu, kendini her şeyi yapmaya yetkin gören insanların diyarı (Southey, Byron ve Shelley'de olduğu gibi) olarak kurgulamaz (Fegan, 2013: 202). Vance onun oryantalizmini "egzotik oryantalizm" olarak ele alır (1954: 87).

Eski Doğuculuk akımına duyulan tepkinin yanında, Doğu hakkında gelişen bu ilgiyi tetikleyen bir diğer neden de Doğu edebiyatlarından bazı eserlerin Avrupa dillerine çevrilmesidir. Jones gibi Arap ve Fars şairlerini İngilizceye çeviren araştırmacı ve kültür tarihçilerinin eserlerinde betimledikleri Doğu, daha sonraki kuşaklara, Doğu mitolojisi ile ilgili temaları ulaştırırdı. Antoine Gallard tarafından derlenip Fransızcaya çevrilen *Binbir Gece Masalları*, 1704 yılında yayımlandı ve hemen ardından da eserin İngilizcesi yayımlandı. O'Donoghue, Mangan'ın bu eseri okuduğunu belirtir (1897: 89). O'Donoghue'ya göre, Mangan İngiliz Oryantalistlerin eserlerine de aşınadır. Onlara ek olarak, Alman edebiyatının en ünlü oryantalistlerinden Friedrich Rückert'i de okumuştur (1897: 89). Aynı dönemde yazan, Thomas Moore'un Hint ve İran tarihi hakkındaki *Lalla Rookh* başlıklı şiiri Avrupa'da geniş bir okuyucu kitlesi edinir.

Fransız ve Amerikan Devrimleri ve Mangan

Mangan'ın Osmanlı'ya olan ilgisini anlayabilmek için İrlanda ve Britanya tarihinde yaşananlar kadar Kıta Avrupası ve Britanya'yı önemli ölçüde dönüştüren başka bir kitlesel olaya, Fransız Devrimi'ne bakmak da gereklidir. Mangan da, her aydın gibi, bu devrim etkisiyle yeşeren ve yayılan fikirlerden çok etkilenmiştir. Bu etki hem yazdıklarının içeriğine hem de şiir estetiğine yansımıştır. Fransa'da 1789'daki bütün bir sosyal ve politik yapının parçalanmasına kadar giden olaylar, toplumda gerilim yaratan sosyal ve ekonomik çelişkilere ve hoşnutsuzluklara doğal afetlerin de eklenmesiyle hız kazanmıştır ve Britanya'yı da etkilemiştir. Fransız Devrimi kadar etkili olan bir önemli olay da Amerikan Devrimi'dir. 1776'da Amerika'nın bağımsızlığını ilan etmesinden 1832'de Büyük Reform Yasası'nın geçişi arasındaki süre Britanya tarihinde iniş çıkışlarla dolu, değişik alanlarda özgürlükçü

fikirlerin toplum genelinde kabul görmeye ve desteklenmeye başladığı bir dönemdir. İngiltere tarihinde, bu dönem aynı zamanda Romantik Dönem olarak adlandırılır (Abrams,1984: 44). Bu döneme, Fransız ve Amerikan devrimleri, demokrasinin yükselişi ve sanayi devriminin etki alanının genişlemesinden dolayı “devrim çağı” da denir. Bu dönemde yaşayan aydınlar, tarihte bir benzeri daha olmayan bu durumu çözümleyebilmek için, çeşitli kavramlar üretmişlerdir. Thomas Paine ve J.J. Rousseau gibi düşünürlerin de etkisiyle, toplum genelinde gittikçe yayılan siyasi hareketlerin, bireysel hak ve özgürlüklerin tanımlandığı ve sınırlarının çizilmeye çalışıldığı bir dönem olmuştur. Devrimler sırasındaki başarılarından dolayı insanların kendi yaşamlarını değiştirebileceklerine dair inançları güçlenmiş, dar kalıplardan çıkarılan siyaset anlayışı demokratik bir anlayışla örülü ulusal ideoloji boyutunda algılanmış ve yaşamın her alanına “ütopik bir enerji” yayılmıştır (Jarvis 2004: 4). Haklı olarak, bu dönem “[b]ugün doğal kabul ettiğimiz temel özgürlükler için savaşıldığı” bir dönemdir der White (2005: 9). Adriana Craciun, bu dönemde Fransız Devrimi’nin sismik bir enerji gibi yaşamın sadece siyasi alanında değil toplumsal cinsiyet ve diğer konularda da devrim başlattığını söyler (2008: 155). Shelley, Fransız Devrimi’ni yaşadıkları çağın en büyük teması olarak kabul eder (1954: 240).

Mangan’ın çağdaşı olan İngiliz Romantik şairler, ideolojik köktencilikleri, baskın söylemin kıyısında var olmayı tercih etmeleri, sistemle sürekli sorun yaşamaları, insancıl konulardaki duyarlılıkları ve dini konulardaki kuşkuculukları ile içinde yazdıkları dönemi değişik açılardan yansıtır. Bu şairler her alanda değişimin yaşandığı bu çağda öncü rolü üstlenmişlerdir. İkinci kuşak Romantik şairlerden Shelley, *Reformun Felsefi Bir Değerlendirmesi* (A Philosophical View of Reform, 1819) başlıklı çalışmasında dönemin şairleri ve devrimler arasındaki ilişkiyi açıklarken “Fransız devrimi aslında daha önce gerçekleşmiş, zorbalığa bir karşı çıkış olan diğer isyanların ve direnişlerin ‘uç noktada dışa vurumudur’ der. Shelley’ye göre “İngiltere’de bu değişim açmazı edebiyatta gerçekleşen bir Rönesans ile birlikte gerçekleşmiştir ve bu süreçte şairler “kendilerinden ziyade çağa özgü olan bir ruhla”² yazmışlardır (1954: 239-240). Bu devrimler sayesinde, bütün haklar ve özgürlükler yeniden gözden geçirilerek Kıta Avrupa’sında yüzyıllar içinde kurulmuş olan hiyerarşik yapılar mercek altına alınıp sorgulanmıştır ve bu sorgulama süreci, Shelley’nin de belirttiği gibi, Doğuculuk Rönesansı’na neden olmuştur.

Fransız ve Amerikan devrimleri sorgulayıcı ve kavramları ters yüz edici yapısıyla, Batı’da adeta bir deprem etkisi yaratmıştır diyebiliriz. Bu devrimlerin üzerine kurulduğu idealler, o güne değin baskın toplumsal söylemlerin kıyısında köşesinde kalmış gruplara da tanınırlık veren ideallerdi. İngiliz edebiyatında yansımaları bolca görüldüğü gibi kölelerin,

kadınların, çocukların hatta hayvanların hakları ve özgürlükleri ile şimdiye kadar maruz kalınan haksızlıklar entelektüel ve siyasi çevreleri epeyce meşgul etmiş ve onları daha eşitlikçi bir zeminde davranmaya zorlamıştır. Yazılan eserler ve çıkarılan yasalar (köleliğin yasaklanması, dini azınlıklara hakların verilmesi, Katoliklerin eğitim hakkı gibi) ile kadın ve işçi hareketleri bu devrimlerin idealleriyle ilişkilendirebileceğimiz gelişmelerdir.

Bu tarihsel devrimden en çok etkilenen ülkelerden biri de Avrupa'daki tek koloni olan ve yüzyıllarca Britanya'nın hayvan ürünlerini temin ettiği arka bahçesi ve vergi kaynağı olarak gördüğü İrlanda'dır. Fransız ve Amerikan devrimlerinin idealleri öteden beri İrlanda tarihinde yer etmiş olan kimlik sorunsalını yeniden canlandırırken bu süreçte İrlandalıların çıkış noktası olarak aldığı ulus ise, doğal olarak, İngilizler olmuştur ve İngilizlerin kendilerini nasıl alımladığı ve temsil ettiği onların kimlik siyasetindeki mihenk taşlarından birini oluşturmuştur.

Bu devrimlerin yaydığı enerjiden etkilenen bir aydın olarak Mangan Doğu'nun ve İrlanda'nın Batı'da temsil yöntemlerindeki ideolojik alt yapıyı ve epistemik şiddeti görebiliyordu. Şiirlerinde görülen Doğu'yu betimleme üslûbu, Mangan'ın bilinçli olarak daha önceki betimlemelere karşı bayrak açtığını gösterir. Mangan'ın bakışı Britanya ya da Kıta Avrupa'sındaki herhangi bir aydının bakışından oldukça farklıdır. Mangan'ın olaylara Britanya'nın emperyalist ideolojisi tarafından asimile edilmiş bir İrlandalı gibi değil de bu ideolojiyi bilinçli olarak eleştiren ve hatta reddeden bir İrlandalı olarak bakması büyük bir önem arz etmektedir. Mangan'ın düz yazılarında daha açık ve anlaşılır bir şekilde ifade ettiği düşünceleri, 20. yüzyılda Batı'nın Doğu'yu alımlama yöntemlerini bir Doğulu gözüyle çözümleyen Edward Said'in düşüncelerinin öncüllerinden biri gibidir. Edward Said, *Oryantalizm* (Orientalism, 1978) ve *Kültür ve Emperyalizm* (Culture and Emperialism, 1993) başlıklı çalışmalarında, Batı'nın var olduğunu farz ettiği Doğu'nun gerçekte var olmadığını, Batı'daki Oryantalist düşüncelerin ve varsayımların aslında Batı'nın kendisiyle ilgili olduğunun ve bunun da Batı'nın Doğu'yu ideolojik bir alımlama ve hazmetme süreci çabalarının bir yansıması olduğunun altını çizer. Benzer düşünceleri Mangan'ın ağzından duymak da mümkündür. Tağızade Karaca de haklı olarak Mangan "oryantalizm'in de ezberini bozmuştur" (2010: 359) der. Bu bağlamda denilebilir ki, Mangan, Batı'nın yüreğinden, Doğu'ya bir Batılı gözüyle değil, ötekileştirilmiş bir Batılı olarak bakar. Bu yüzden onun bakışı, orta sınıf ideolojisinin içinden gelen ve bu ideolojiyi sorunsallaştırmayan, İrlanda'daki Britanya hükümrancılığına karşı çıkmakla birlikte o dönemdeki Britanya epistemolojisinin şekillendirdiği Yeats ya da George Moore gibi yazarlardan, şairlerden ve düşünürlerden çok farklıdır. Onun yansıttığı Doğu daha çok bir sömürge ülkesine mensup bir şairin başka bir

ötekileştirilmiş bölgedeki gerçekliğe bakışına benzemektedir ki bu da bir uçtan bir diğerine bir bakıştır aslında.

Mangan ve İrlanda Sorunsalı

1800 yılı Britanya'nın sadece yönetsel olarak değil, dilsel emperyalizmiyle de İrlanda'da kendini kurduğu bir dönemin başlangıcına işaret eder. Bu dönemde İrlanda'nın kendine ait (İrlandaca) dili unutturulur, "Eski İrlandaca dünyası sadece İngilizce üzerinden" temsil edilir (Quin,2008: 3). Dolayısıyla Britanya'dan gelen yetkililerin sistemli bir şekilde İrlandacayı unutturmaya çalışmaları bir travmaya neden olmuş ve toplumsal belleğe hiç silinmemek üzere kazanmıştır. Aslında, yukarıda da sözü edilen ve Mangan'ın kendisinin de görev aldığı proje, Britanya'nın uyguladığı dilsel emperyalist ideolojinin kullandığı mekanizmaların bir parçasıdır. Ancak Mangan'ın durumunda bu proje onun eski İrlanda şiir geleneğini keşfetmesine ve daha da milliyetçi bir çizgiye kaymasına neden olmuştur. 1922 yılında İrlanda Özgür Cumhuriyeti kurulduğunda bile, pratikte İngilizce İrlanda'nın diliydi çünkü İrlandaca sadece köylerde yaşlı İrlandalıların hatırlayabildiği ya da Atlantik kıyısındaki bazı bölgelerde konuşulan bir dil durumundaydı. İrlandalılar İrlandacayı, çok sonraları, okulların öğretim programlarına yerleştirilen dil dersleriyle öğrendiler ki bu da İrlandalıların ana dilini sonradan öğrenen bir ulus olması gibi benzeri bulunmayacak bir gerçekliği deneyimlediğini göstermesi açısından önemlidir. İrlandalıların yaşadığı bu derin travma pek çok edebiyat eserine konu olmuştur. 20. yüzyıl İrlanda tiyatrosunun önde gelen isimlerinden olan oyun yazarı Brian Friel'in "Translations" (Çeviriler, 1980) başlıklı oyunu bu eserlerdendir.

Özmen, Mangan'ın kişisel tarihi ile İrlanda tarihi arasındaki paralellığe dikkat çekerek, "Mangan'ın doğum ve ölüm yılları İrlanda tarihinin dönüm noktalarıyla kesişir" der (1998: 51). Tağızade Karaca da benzer bir değerlendirme yapar:

Mangan'ın yaşadığı dönem, (1803-1849), İrlanda tarihinin önemli dönüm noktaları ile kesişmektedir. İrlanda toplumunun kaderi ile şairin hayatı adeta birbiriyle özdeşleşmiş, tarihinin en acılı ve karmaşalı dönemi Mangan'ın şiirlerine hem doğrudan hem de dolaylı olarak yansımıştır. O dönemde İrlanda dili ölü bir dil haline gelmiştir ve ne toplumsal ne de ticarete, eğitimde kullanılmaktadır. (2010: 347)

Tağızade Karaca (2010), Mangan'ın Doğu'ya yönelme nedenlerinden birinin yaşanan sansürün delinmesi olduğuna değinirken "en güzel milli şiirlerini korkunç bir yoksulluğun

kucağında inleyen ülkesinin bu döneminde yazacaktır” der ve ekler: “O dönemde İrlandalı şairler, İrlanda ile ilgili doğrudan politik yorumlar yapamadıkları için şiirlerinde İrlanda’yı güzel bir kadın olarak, imgesel söyleyişle ifade ederlerdi” (2010: 350). Tağızade Karaca, Mangan’ın “Türk şiir geleneğine göre çevirip yazdığı,” “Yüz Yapraklı Gül”de sözü edilen “yeşillerle çevrilmiş güzel kadın”ın İrlanda olduğunun altını çizerek, Osmanlı edebiyatından aldığı malzemeyi, “yine kendi amacı doğrultusunda kullanmıştır” der (2010: 350). James Joyce da Mangan’ın Doğu edebiyat geleneklerine olan ilgisini İrlanda’nın tarihsel koşullarıyla ilişkilendirerek onun “henüz ulusal yazın geleneğinin var olmadığı bir ortamda ve şiire gündelik konulara değindiği ölçüde değer veren bir toplumda yazdığını, bu nedenle de sınır tanımaksızın pek çok ülke ve kültürün çekimine kendini kaptıran şairin zengin bir imge gücüyle kişiliğinde Doğu ve Batıyı” birleştirdiğini belirtir (akt. Özmen,1998: 51)

Mangan ve Aydınlanma

Mangan’ın Osmanlı’ya olan ilgisinin nedenlerinden bir başkası da içinde yaşadığı epistemolojiye getirdiği eleştiri bağlamında ele alınabilir. Bu yönüyle de Mangan, Aydınlanma epistemolojisini mercek altına alıp sorunsallaştırmaktadır. Mangan’ın içinde yaşadığı Romantik dönemde yazarlar ve şairler her şeyi mantığın filtresinden geçirerek, bilimsel bir şekilde açıklayabileceği savına dayanan Aydınlanma epistemolojisini sert bir şekilde eleştirdiler. 18. yüzyılda yaşanan Aydınlanma Çağı’nın aynı zamanda Akıl Çağı olarak da adlandırıldığını anımsarsak, 19. yüzyılda bütün eleştirilere rağmen hala ana düzenleyici ilke olarak kabul gören aklın önemini daha iyi anlayabiliriz. Descartes, Newton ve Locke’un felsefi duruşlarıyla beslenen ve Batı epistemolojisinin lokomotif durumundaki akıl merkezilik şu anda bile Batı’nın en belirleyici özelliklerindedir. Descartes’in *cogito ergo sum* (düşünüyorum öyleyse varım) düsturuyla şekillenmeye başlayan bu dünya görüşü, akli ön plana çıkarıp onun zıttı olarak alınan ruhsal, bedensel, duygusal ve sezgisel özellikleri bastırmayı dayatmıştır. Böylesi bir görüş de son derece mekanik, ilerlemeye dayalı, lineer mantık üzerine kurulu burjuva değerlerini oluşturan ve perçinleyen bir epistemolojinin oluşmasına neden olmuştur.

Mangan bu epistemoloji içinde kendine bir yer bulamamıştır. Bir manavın oğlu olarak dünyaya geldiği için,³ büyük oranda Britanya’daki baskın söyleme pek de yabancı olmayan ve onun değerlerine sahip çıkan Yeats ve Moore’un aksine Mangan bu söylemin sindirmeye çalıştığı alt sınıftan geliyordu.⁴ Mangan hakkında otobiyografik bilgi eksikliğimiz bizi dolaylı olarak onun hakkında çıkarımlarda bulunmaya iter. Örneğin, özel yaşamında ya da yaşadığı toplumda ciddi bir açmaza düşüp düşmediğini ya da şairin felsefi duruşunun ne olduğunu tam

olarak bilemiyoruz. Parsons'un aktardığına göre Mangan kendini İrlanda'nın gerçeklerinden kaçmak zorunda hisseden, belki de bu yüzden kendi topraklarının ve tarihinin dışında yazılmış eserleri okuyup çeviren bir çevirmen olarak görmektedir (2014: 87). Bu durumda Mangan orta sınıfın değerlerini, davranış normlarını ve estetik zevkini ancak dışarıdan birinin gözüyle anlayabiliyordu diyebiliriz. Üstelik sadece ait olduğu sınıf yüzünden değil dini kimliği yüzünden de onun pek çok açıdan haksızlıklara maruz kaldığını tahmin edebiliriz çünkü Mangan Katolik bir aileden geliyordu ve 19. yüzyılda İrlanda'da Katolik olmak demek Krallığın sunduğu pek çok nimetten faydalanamamak demektir. Bu durumda onun Aydınlanma'nın tetiklediği modernitede ve burjuva epistemolojisinde bastırılan seslerden biri olması oldukça beklenen bir durumdur. Kısaca diyebiliriz ki, kendi ülkesinde, Mangan baskın söyleme oldukça yabancı bir katmandan gelmekteydi ve eserleriyle de bu katmanın sesi olabilmekteydi.

Aydınlanmaya karşı duyulan tepkiler bazı şiiirlerde eski Doğuculuk akımına duyulan tepkiyle de birleşmiştir. Bu tepkiyi dışa vuran şiiirlerden biri İngiliz Romantizminin önemli şiiirlerinden olan Coleridge'in yazdığı "Kubilay Han"dır. Bu şiiir, Avrupalıların yeni keşfettikleri Doğu dilleri ve edebiyatları karşısında yaşadıkları hayranlıkla karışık beğeniye dışa vuran Oryantalist Rönesans'ın bir parçasıdır (Kitson, 2008: 366). Yani bu şiiir Coleridge'in içinde yaşadığı sosyal ve tarihsel bağlama bir cevabıdır. Coleridge, Doğu ile ilgili öğeleri kendi kafasındaki kaygıları ya da idealleri şiiirleştirmek, sorunsallaştırmak için kullanmıştır. "Şiiir içinde barındırdığı örtülü düşünceler çerçevesine akılcı olmayan bir yöntemle ulaşmayı zorunlu kılar; sonuçta okuyucuyu, akılcı olmayan ve bilincine varmadan edindiği bilme yöntemlerini deneyimlemeye iter" (McGann,1983:101). "Kubilay Han"ın tepkiselliği üzerine Fulford (2008) şöyle der:

Oryantal bir dış uzam Batılı ve psikolojik bir iç uzamı anlatır. Ancak bu gerçeği kabul edince, kendi kimliğinden bir şeyin Habeş kızı betimlediğini kabul ettiğinde, Batılı şiiir yaratıcılığını kontrol altında tutabilmek için, kendi zevkleri ve acılarının yeterince bilincine varabilir. (188)

Fulford'un sözünü ettiği şey Romantizm'in önemli özelliklerinden biri olan serüven romansının içselleştirilmiş bir halidir. Mangan'ın Osmanlı edebiyatından çevirdiğini iddia ettiği şiiirlerle Coleridge'in Doğu hakkında en ünlü şiiiri olan "Kubilay Han" karşılaştırıldığında iki şiiirin de Doğu'yu alımlama konusunda pek çok ortak noktası olduğu görülür. Bu nedenle Fulford'un değerlendirmesini Mangan'ın Orta Doğu hakkındaki şiiirleri için de söyleyebiliriz. "Kubilay Han" şiiirinde verilen tepkilere benzer bir şekilde Mangan,

“Yusuf Şeyh’in Yadigârı” başlıklı şiirde aslında kendi döneminde yaşamın her alanında kendini hissettiren ve Aydınlanma epistemolojisinin en yüceltilen değeri olan insan aklıyla dalga geçer. Şiirin daha ilk satırında şöyle der: “İnsan Aklı’nın ne anlamsız rüyasıdır / Allah’ın sırrına erişemeyen iradesi ve Varlığının / Büyük Kervanını tetikleyebileceğini düşünmek” (1-3).⁵ Tıpkı More’un *Ütopya*’da yaptığı gibi, Mangan, Doğu üzerinden Batı kültürü üzerine yorumlar yapar ama bu iki yazar eserlerinde Doğu’ya farklı perspektiflerden bakarlar. More Ortaçağ skolastisizmine Akıl merkezli rasyonel bir alternatif oluşturmaya çalışırken, Mangan artık baskın söylemin temel şekillendirici unsuru haline gelmiş Akılcılığın yarattığı açmazlara bir alternatif bulmak üzere yola çıkar.

Mangan’ın şiirleri iki farklı varlık ve bilinç alanı arasında bir diyalog zemini kurar. Dış dünyayı Akıl ile anlayabilen Batı ile (Batılı anlamda) Akıl çerçevesine sığmayan Doğu’nun karşılaşmasıdır bu. Batı’nın Akıl merkezli bakış açısında, ötekileştirilen, şeytansılaştırılan, sınırları belli olmayan kaygan bir benlik algılamasını barındıran Doğu egzotik bir alan olarak yansıtılmıştır. Yani, Mangan’ın üstesinden gelmeye çalıştığı sorunsal Osmanlı coğrafyasına ait değildir. Joyce haklı olarak Mangan’ın şiiri için, “şarkı İrlanda hakkında da olsa İstanbul hakkında da olsa aynı nakarata sahiptir, ruhunun aybeyazı incisini, huzurunu kaybeden bir kadına bunu geri gelmesi için bir duadır” der (akt. Fegan,2013: 212). Quinn de, “Mangan, Genç İrlanda’nın liderlerine, John Mitchel’e, Thomas Davis’e ve Charles Gavan Duffy’ye Khizzilbasj turban giydirir,” der (2008: 25). Burada vurgulanan şey, Coleridge’in “Kubilay Han” da yaptığı gibi, Doğu üzerinden aslında İrlanda’nın ele alınışıdır. Bu durumda diyebiliriz ki Mangan, özellikle Osmanlı topraklarını ele aldığı şiirlerinde, hiç gitmediği bu coğrafyayı hayranlıkla betimlerken aynı zamanda ideolojik mesajlar vermektedir. Kendinden önce pek çok yazarın ve şairin yaptığı gibi aslında onun hesaplaşmaya çalıştığı, temsil etmeye çalıştığı şey Doğu değil, yaşadığı açmazlar ve İrlanda’ya ait kimlik belirteçleridir. Yukarıda da altı çizildiği gibi, onun betimlediği Doğu, Batı’nın var olabilmesi, kendini tanımlayabilmesi için ötekileştirdiği, ikili zıtlıkların olumsuz ayağını işgal eden Doğu değil tam tersine olumlu bir bağlamda betimlenen ve Oryantalistlerin eserlerindeki ideolojik mekanizmaları kasıtlı olarak tersine çeviren bir Doğu’dur. Yıldız (2013) gibi yazarlar da Edward Said’in öncülük ettiği Oryantalizm ile ilişkili kavram ve tartışmaların özellikle Osmanlı toprakları bağlamında sorunlu bir alan olduğunu belirtir. Mangan gibi şairlerin eserlerinin incelendiği çalışmaların bu tartışma zemininin hareketlenmesinde rol oynayabileceği muhakkaktır.

Mangan’ın, içinde Orta Doğu imgeleri barındıran şiirlerini, kendi kişisel gerçekliğinin dışı vurumu olarak ele alıp, psikolojik bir boyutta değerlendirmek de mümkündür. Şiirlerinde

hiç gitmediği yerleri canlı bir üslupla ve tarihsel ve coğrafi gerçekliklere uygun olarak dillendirmesi bir yana şiirlerinde yarattığı uzamın içselleştirilmiş dışsal gerçekliklerin bir uzantısı olarak aslında kendi ruh halini de yansıtıyor oluşu böylelikle kabul edilebilir. Kendi kültürüne ait olmayan ve dolaylı olarak bilebildiği bu unsurlar onun kendi iç dünyasını serbestçe dışa vurabildiği araçlar görevini görmüştür diyebiliriz. Yani diğer bir deyişle, Doğu'ya değgin değişik bir alımlama yöntemi geliştiren Mangan'ın bu şiirler yoluyla aslında kendisi ile de hesaplaşmak fırsatını yarattığını da söyleyebiliriz. O halde bu süreci bilinçdışının süblime edildiği bir estetik dışa vurum süreci olarak da ele alabiliriz.

Sonuç

Mangan önemli sayıda Osmanlı şairini Almancadan İngilizceye çevirmiş ya da azımsanamayacak sayıda şiirini Osmanlı edebiyatından esinlenerek yazmıştır. Mangan'ın Osmanlı edebiyatına duyduğu ilginin değişik nedenleri vardır ve bu ilgi yaşadığı tarihsel bağlamda ele alındığında daha ayrıntılı yorum ve savlara varmamız da mümkündür. Örneğin, Mangan'ın Oryantalist Rönesans hareketinden ya da Fransız ve Amerikan devrimlerinden etkilenip Aydınlanma'daki akılcılığın oluşturduğu açmazdan çıkma kaygısıyla böylesi bir şiirsel düzleme geçtiğini iddia edebiliriz. Buna ek olarak, yaşadığı dönemde baskın olan Avrupa merkeziliğinin ötesine geçerek, Mangan'ın kendi şiir evreninde içinde yaşadığı söylemin kurguladığı epistemolojik kategorileri Doğu üzerinden sorunsallaştırdığını da söyleyebiliriz. Eğer bu savı doğru kabul edersek, Mangan'ın şiirlerini ya Osmanlı edebiyatından aldığı eserleri tercüme ederek ya da özgün bir yaratımla kendi başına yazması kendi kültürünün sunduğu gerçekliklere bir alternatif bulabilme kaygısını yansıtmaktadır diyebiliriz. Mangan'ın şiirlerinde yarattığı zaman ve uzamı aslında hem hiç ziyaret etmediği Orta Doğu'dan hem de Batı'nın ötekileştirdiği Osmanlı'dan alması ve bu bölgede üretilen kültür ve edebiyatı da kaynak olarak değerlendirilmesi, Batılı epistemolojik ve estetik kategorilerin kendisi için oluşturduğu açmazı aşma arayışı olarak algılanabilir. Böylesi bir çabayı Mangan'ın aitlik duygusu hissetmediği bir söylemden kaçıp başka bir söylemde kendini konumlandırma girişimi olarak da ele alabilir ve hatta merkezdeki kimlik gösterenleriyle asla özdeşleşemeyeceği bir söylemden kendisini ötekileştirmeyen başka bir söyleme kaçışı olarak da değerlendirebiliriz. Bu girişim onun İrlandalı bir Katolik olarak kendisine atfedilen kimlik gösterenleriyle de sorunlu olduğuna işaret eder.

Doğu'yu doğu'laştıran Oryantalist yaklaşıma (Koçak ve Koçak, 2013: 197) karşı bir duruş sergileyen Mangan'ın Doğu'ya olan ilgisinin olası nedenlerinin izini süren çalışmamız, onun şiirlerinin bağlamsal bir zeminde daha iyi anlaşılmasını sağlamayı da amaçlamaktadır.

Bu doğrultuda yapılacak çalışmalar Türkiye'deki Mangan çalışmalarına olduğu kadar Oryantalizm ile ilgili kavramsal ve yöntemsel tartışmalara da bir zemin hazırlayacaktır. Mangan'ın İran ve diğer Orta Doğu ülkelerine olan yaklaşımında da onun Osmanlı coğrafyasına yaklaşımının izlerinin sürülebileceği ihtimali sezilebilir. Gelecekte yapılacak olan çalışmalar Mangan'ın düşünce evreninin anlaşılmasını sağlayacağı kadar Osmanlı ve Orta Doğu'nun Batı'ya olan etkisini göstermede de önemli bulgu ve yorumlar ortaya koyacaktır.

Kaynakça

- Abrams, M. H. (1984). *The correspondent breeze essays on English romanticism*. New York: W.W. Norton.
- Arıkan, A. & Birlık N. (2017). "James Clarence Mangan'ın seçilmiş şiirlerinde Orta Doğu coğrafyasına ait imgeler". *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 14(3), 7-23.
- Chuto, J. (1999). *James Clarence Mangan: A bibliography*. Dublin: Irish Academic Press.
- Craciun, A. (2008). "Romantic poetry, sexuality, gender." *British romantic poetry*. Ed. James Chandler & Maureen N. McLane. Cambridge: Cambridge. 155-177.
- Elmann, M. (1991). *Four Dubliners: Wilde, Yeats, Joyce and Beckett*. London and Cardinal: Sphere.
- Emig, R. (1995). *Modernism in poetry: Motivations, structures and limits*. London and New York: Longman.
- Fegan, M. (2013). "'Every Irishman is an Arab': James Clarence Mangan's eastern 'Translations'". *Translation and Literature*, 22, 195-214.
- Fulford, T. (2002). "Slavery and superstition in the supernatural poems". Ed. Lucy Newlyn. *The Cambridge companion to Coleridge*. Cambridge: Cambridge. 45-58.
- Goring, P. (2008). *Eighteenth-century literature and culture*. London: Continuum.
- Jarvis, R. (2004). *The Romantic period*. Edinburgh: Pearson Longman.
- Kitson, P. J. (2008). "The romantic period, 1780-1832." *English literature in context*. Ed. Paul Poplawski. Cambridge: Cambridge. 306-402.
- Koçak, O. K. & Koçak, D. Ö. (2013). "Batı edebiyatında muhayyel bir şehir: Edmondo de Amicis'in İstanbul'u". *folklor/edebiyat*, 19(73), 197-212.
- Mangan, C. J. (2003). "Yusuf Şeyh'in yadigarı". *Selected poems of James Clarence Mangan*. Ed. J. Chuto, vd. Dublin, Portland: Irish Academic.
- McGann, J. J. (1983). *The Romantic ideology*. Chicago: The University of Chicago.
- O'Donoghue, J. D. (1897). *The life and writings of James Clarence Mangan*. Dublin: M.H. Gill & Son.
- Özmen, D. (1998). "İrlanda'nın "Ulusal Şairi" James Clarence Mangan'ın 'Divan Şiiri'ne Katkısı". *Adam*, 50-63.
- Parsons, C. (2014). "Cosmopolitan form: Mangan's anthologies and the critique of *weltliteratur*". *Essays on James Clarence Mangan: The man in the cloak*. Ed. S. Sturgeon. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Shelley, P. B. (1954). *A philosophical view of reform*. London: Oxford.
- Quin, J. (2008). *The Cambridge introduction to modern Irish poetry, 1800-2000*. Cambridge: Cambridge.
- Tağızade Karaca, N. (2010). "İrlandalı James Clarence Mangan (1 Mayıs 1803-20 Haziran 1849) ve Divan edebiyatı". *Perspectives on Ottoman studies*. Ed.

- Ekrem Causevic, Nenad Monacanin & Vjeran Kursar. Berlin: Lit Verlag. 345-362.
- Tavukçu, O. K. (2007). “Edebî metinler ışığında doğu kültürlerinin batıya etkileri ve batıda Türk imgesi”. *Turkish Studies*, 2(4), 750-762.
- Vance, N. (2002). *Irish literature since 1800*. London: Longman.
- White, R.S. (2005). *Natural rights and the birth of romanticism in the 1790s*. Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Yıldız, A. (2013). “Türk düşünce tarihinde Oryantalizm eleştirisinin alımlanışı”. *folklor/edebiyat*, 19(75), 221-236.

NOTLAR

¹ Diğer ikisi, Thomas Moore ve J.J. Callahan’dır.

² (İng. “less their own spirit than the spirit of their age”)

³ On beş yaşına kadar kurumsal eğitim alsa da bundan sonra bir noterde memur olarak çalışmaya başladı. On yıl boyunca hukuk belgelerini kopyaladı ve daha sonra da Trinity College’da geçici olarak kütüphane memuru olarak çalıştı. Her iki işi de onu ekonomik belirsizliklerden kurtaramamıştır.

⁴ Bu çalışmada kullanılan Mangan’ın biyografik bilgileri *Jacques Chuto’nun James Clarence Mangan: A Bibliography* (1999) başlıklı kitabından alınmıştır.

⁵ Mangan’ın şiirine yapılan göndermeler, *Selected Poems of James Clarence Mangan*’dan alınmıştır ve dize numaraları ile verilmiştir. Çeviriler bu makalenin yazarlarına aittir.